

DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.03
УДК 343.9.01

Копан О. В.,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем про-
тидії злочинності ННІ № 1 Національ-
ної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0797-7952

Вознюк А. А.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з проб-
лем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх
справ
ORCID: 0000-0002-3352-5626

Тичина Д. М.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем про-
тидії злочинності ННІ № 1 Національ-
ної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-9430-6101

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ РОЗБИТИХ ВІКОН

У статті розкрито багатогранність, складність системи заходів, спрямо-
ваних на захист прав і свобод людини й громадянина, честі та гідності особи,
через призму положень теорії розбитих вікон як окремого напрямку спеціаль-
но-кримінологічного запобігання злочинності.

Розкрито істотні ознаки теорії розбитих вікон, до яких віднесено мету,
принципи, суб'єкти, об'єкт запобіжного впливу, а також заходи у формі здійс-
нення владою міста, поліцією спільно із громадськістю, соціальними служба-
ми і агенціями підтримки (матеріальної, фізичної, психологічної) груп ризику
(осіб, які мають судимість; наркоманів; вихідців із неблагополучних сімей
тощо) та благоустрою міста, ліквідації пустирів, прибирання територій.

Доведена доступність і зрозумілість такої теорії, здатність принести
корисні результати як для соціуму, так і кожного громадянина.

Акцентовано увагу на організаційних формах взаємодії поліції і громад-
ськості. Розглянуто поняття, генезу та міжнародний досвід застосування кри-

мінологічної теорії розбитих вікон, висвітлені питання форм взаємодії поліції з громадськістю у запобіганні кримінальним правопорушенням та вирішенні інших проблем громади тощо.

Ключові слова: *«теорія розбитих вікон»; кримінологія; запобігання; стратегія; Національна поліція України; громадськість.*

В статті раскрыта многогранность, сложность системы мер, направленных на защиту прав и свобод человека и гражданина, чести и достоинства личности через призму положений теории разбитых окон, как отдельного направления специально-криминологического предотвращения преступности.

Раскрыты существенные признаки теории разбитых окон, к которым отнесены цели, принципы, субъекты, объект меры пресечения, а также мероприятия в форме осуществления властью города, полицией совместно с общественностью, социальными службами и агентствами поддержки (материальной, физической, психологической) групп риска (лиц, имеющих судимость; наркоманов; выходцев из неблагополучных семей и т.п.) и благоустройства города, ликвидации пустырей, уборки территорий.

Доказана доступность и понятность такой теории, способность принести полезные результаты как для социума, так и для каждого гражданина.

Акцентируется внимание на организационных формах взаимодействия полиции и общественности. Рассмотрены понятия, генезис и международный опыт применения криминологической теории разбитых окон, освещены вопросы форм взаимодействия полиции с общественностью в предотвращении уголовных правонарушений и решении других проблем общества и т.д.

Ключевые слова: *«теория разбитых окон»; криминология; предотвращение; стратегия; Национальная полиция Украины; общественность.*

Постановка проблеми. Процес оновлення суспільства, утворення нових соціальних елементів способу життя в Україні передбачає зростання потреби в забезпеченні його стабільності й керованості, захисті конституційних прав і свобод особи, громадських, державних інститутів від злочинних посягань, здійсненні результативного впливу факторів стримування злочинності в період побудови правової держави [1]. На початку XXI ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій. Системна фінансово-економічна криза та поширення пандемії стали черговими викликами сучасній цивілізації, а криміногенна ситуація в

Україні протягом останніх п'яти років залишається стабільно напруженою. На її ускладнення, поряд з чинниками суто криміногенного характеру, значною мірою впливають військові дії на Сході країни, відсутність контролю за частиною території та державного кордону, посилення процесів внутрішнього переміщення населення, економічна нестабільність і використання неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, непослідовність реформи правоохоронної та судової систем, освіти й охорони здоров'я, зростання рівня безробіття та значне соціальне розшарування населення, недосконалість державного управління тощо [2; 3].

Задекларовані в Стратегії національної безпеки (2015 і 2020 рр.), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2011 і 2020 рр.), як і прийнятих раніше загальнодержавних комплексних цільових програмах (1993, 1996, 2000, 2006 рр.), концепціях (2010 і 2011 рр.) правові та інституційні зміни здебільшого залишаються нереалізованими. Попри якісне оновлення системи кримінальної юстиції, модернізацію правоохоронних інституцій та судочинства загалом, на діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням негативно позначається недооцінка кримінологічного потенціалу в частині запровадження новітніх, апробованих зарубіжних практик як у масштабах країни, так і в розрізі окремих регіонів.

Водночас прийнята на початку XXI ст. Резолюція ООН щодо боротьби зі злочинністю містить практично орієнтовані рекомендації, спрямовані на широке залучення суспільства до протидії злочинності, зокрема таких його сегментів, як уряд, місцеві органи влади, навчальні установи, громадські та релігійні організації, приватний сектор. Крім того, у такому нормативно-правовому акті йдеться про необхідність більш активної підтримки національних зусиль у цій сфері з боку міжнародних організацій, передусім Управління ООН з наркотиків і злочинності [4].

Комісія ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя є однією з восьми функціональних комісій Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОР) і працює на базі Відділення ООН у Відні [5]. Вона виступає в якості центрального

органу системи ООН, що відповідає за формулювання міжнародних підходів у галузі попередження злочинності та здійснення кримінального правосуддя. Комісія веде моніторинг застосування стандартів і норм ООН в цій галузі, розробляє рекомендації з протидії новим формам злочинності. Її рекомендації мають стати в нагоді щодо організації стратегічного управління у сфері діяльності Національної поліції України, що передбачає врахування як теоретичних, так і практичних напрацювань, до яких належить кримінологічна теорія розбитих вікон і модель взаємодії поліції та громади САРО (сканування, аналіз, реагування та оцінка) у попередженні злочинності.

12–19 квітня 2015 р. у Катарі в м. Доха відбувся Тринадцятий Конгрес ООН, у якому взяли участь понад 5 тис. представників із 142 країн світу [6; 7], головною темою якого була «Інтеграція питань запобігання злочинності й кримінального правосуддя в широкий порядок денний ООН для розгляду соціальних та економічних викликів, сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях і розширенню участі громадськості». Основні питання порядку денного вказаного заходу стосувались: стану злочинності та кримінального правосуддя у світі; запобігання злочинності; національних підходів до участі громадськості в запобіганні злочинності та ін. Результати проведення тринадцятого конгресу відображені в Дохійській декларації, у якій зазначені основні проблеми у сфері запобігання злочинності й кримінального правосуддя.

У зв'язку із зазначеним, діяльність Національної поліції повинна

ґрунтуватися на новітніх підходах запобігання кримінальним правопорушенням, яка являє собою багатогранну, складну систему заходів, спрямованих на захист прав і свобод людини й громадянина, честі та гідності особи. Відповідна система функціонує у трьох сферах суспільного життя: політичній, економічній і психологічній та є різноплановою соціальною, політичною, економічною системою. Теорія розбитих вікон епізодично торкається кожної із зазначених сфер, надаючи пріоритет психологічним аспектам.

На користь презентабельності застосування її на території України висловився під час відвідування Києва та Харкова у листопаді 2017 р. американський юрист і політик, мер Нью-Йорка у 1994–2001 роках від Республіканської партії Р. Джуліані. Безпосереднє спілкування керівництва МВС України з Р. Джуліані викликало велику зацікавленість до теорії розбитих вікон і бажання впроваджувати її в Україні [8].

Постановка завдання. З огляду на зазначене виникла необхідність удосконалення заходів боротьби зі злочинністю з урахуванням позитивних зарубіжних теорій та практик за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у формуванні цілісної концепції з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук шляхів удосконалення кримінологічних засад протидії злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням в різні часи був предметом активних дискусій вітчизняних учених, зокрема

А. А. Бабенка, О. М. Бандурки, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. М. Джужі, А. П. Закалюка, М. Г. Колодяжного, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, Є. С. Назимка, Ю. В. Орлова, С. С. Чернявського та ін. Оригінальні авторські підходи до визначення теорій боротьби зі злочинністю пропонували представники західноєвропейської (Х. Александер, Е. Віано, Д. Кайд, І. Маттес, Х. Нагель, Б. Станков, Р. Фрей, П. Ханнеманн, Г. Шнайдер) та американської (Ф. Вертхам, Д. Вілсон, Р. Годсон, К. Єйкбері, Д. Келлінг, Д. Крессі, Т. Кук, Р. Мертон, В. Олсон, Т. Тайлер, Дж. Фарелл, Ж. Флеммінг, Х. Хесс, Л. Шеллі) кримінологічних наукових шкіл.

Праці зазначених учених мають фундаментальний характер і становлять підґрунтя для подальшого наукового пошуку. Однак в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики розроблення новітніх та імплементація зарубіжних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням, які б поєднали аналітичні методи на основі синтезу відповідних запобіжних інструментів, набуває особливого значення та потребує цільового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Захист прав та свобод людини і громадянина гарантується Конституцією України [9]. Сьогодні проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадян набула особливої актуальності.

У процесі свого історичного розвитку людство використовувало два основні способи протидії злочинності: покарання за вчинений злочин і запобігання злочинам. Вперше питання запобігання злочинам підняв один з основоположників кримі-

нології – італієць Чезаре Беккарія у своїй книзі *Про злочини і покарання*, яка вийшла у 1764 р. З розвитком людства діяльність, яка здійснюється у сфері охорони правопорядку, зазнавала значних змін. Застосування покарання почало співвідноситися із заходами запобігання, причому у багатьох країнах світу, зокрема й Україні, саме заходам запобігання надається пріоритетний напрям [10, с. 194].

Водночас державна політика України щодо забезпечення національної безпеки ставить перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження. Побудова демократичної правової держави неможлива без запобігання кримінальним правопорушенням у всіх сферах суспільного життя. Запобігання суспільно небезпечним діям – це діяльність фізичних та юридичних осіб, спрямована на профілактику, відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь [11].

Складовою процесів забезпечення протидії злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням є формування сприятливих умов для реалізації життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності Національної поліції, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх службових осіб та громадськості (уповноважених суб'єктів), які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз.

Очевидно, що для кожного суб'єкта забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням актуальним є питання здійснення

організаційних заходів, спрямованих на реалізацію своїх функцій у відповідній сфері. Для цього необхідно враховувати загальну для кожного з суб'єктів сукупність заходів, здійснення яких дозволяє досягти необхідного рівня ефективності у справі захисту національних інтересів від впливу загроз.

У контексті зазначених питань щодо організації діяльності із запобігання злочинності необхідно звернути увагу на зміст теорії розбитих вікон (Broken Window Theory – BWT), яка вважається дуже перспективною, і достатньо часто використовується різними суб'єктами протидії злочинності у США, Великій Британії, Канаді, Австралії, ФРН, Франції, Нідерландах та багатьох інших країнах світу [12; 13; 14].

Суть цієї теорії викладено у статті політолога Джеймса Вілсона та кримінолога Джорджа Келлінга «Розбиті вікна», яку вони опублікували у 1982 році в американському журналі «The Atlantic Monthly». Автори стверджували, що загальний безлад і серйозні злочини нерозривно пов'язані [12].

Учені обґрунтували, що ознаки безладу та недотримання громадянами прийнятих норм поведінки провокують в оточуючих аналогічну форму поведінки (графіті та стінах, розбиті вікна будинків, сміття на тротуарах, покинуті квартири, наявність неушляхетнених пустирів тощо) [13;15].

«Соціальні психологи та поліція погоджуються, що якщо розбите вікно в будинку лишається неполагодженим, незабаром решта вікон теж буде розбита», – такою є головна теза теорії. Розбите вікно – це сигнал, що всім байдуже, і подальший ванда-

лізм, а то й серйозніші злочини не матимуть наслідків [16].

Виходячи з цієї теорії, люди діляться на три категорії (за ступенем дотримання суспільних норм поведінки). Є люди, які будуть порушувати встановлений порядок завжди, за будь-яких обставин. Є люди, які не будуть порушувати встановлений порядок ніколи, ні за яких обставин. І є люди, які вагаються, вони будуть порушувати порядок, коли побачать, що його порушують інші, і не будуть порушувати порядок, коли всі навколо його дотримуються і всюди чистота.

Таких, хто вагається в будь-якому людському суспільстві переважна більшість. І варто комусь почати порушувати порядок, як за ним одразу потягнуться ті, хто вагався. В результаті порядок швидко переростає в хаос [17].

Розробники цієї теорії припустили й емпіричним шляхом довели, що для запобігання тяжким і більш суспільно небезпечним кримінальним правопорушенням (убивствам, розбоям, грабежам, зґвалтуванням та ін.) необхідно насамперед звертати увагу на обмеження менш небезпечних проявів антисоціальної та аморальної поведінки (вандалізм, вживання спиртних напоїв і паління у публічних місцях, викидання сміття повз урну, задоволення природних фізіологічних потреб у невстановлених місцях тощо). Ученими було обґрунтовано, що послаблення соціально-правового контролю в суспільстві як з боку поліції, так і з боку пересічних громадян здатне посилити криміногенність у державі й відповідно, призвести до збільшення злочинності й страху громадян перед останньою [13].

Найбільшу роботу з впровадженням теорії розбитих вікон було розгорнуто Рудольфом Джуліані (мер Нью-Йорка у 1994–2001 рр.). Він розширив штат поліції міста до 3660 осіб і запровадив політику нульової толерантності до таких правопорушень, як графіті, публічне розпиття алкоголю, справляння потреб на вулиці тощо. Міська влада навіть відновила з небуття старовинний закон про кабаре, який забороняв танці в непризначених для цього місцях.

Згідно з дослідженням 2001 року, рівень насильницьких злочинів протягом десятиліття справді значно знизився – на 54 %, що було сприйнято як перемогу теорії розбитих вікон.

Тією чи іншою мірою теорію імплементували Чикаго, Лос-Анджелес та низка інших міст США, в яких поліцією реалізовувалася тактика нульової толерантності.

Необхідно зазначити, що у США проводились й інші, більш тривалі експерименти, наприклад, на муніципальному рівні всередині 1970-х років у штаті Нью-Джерсі запроваджували піші поліцейські патрулі, метою яких було налагодження більш тісного контакту правоохоронців з містянами.

Роль патрульних полягала в тому, аби напрацювати разом із «законослухняними місцевими» певні правила, спрямовані передусім проти «чужинців». Так, в одному з районів міста Нью-Йорк підліткам було заборонено шуміти, п'яничкам – лягати на лави і розпивати алкоголь у людних місцях, волоцюгам – чіплятися до перехожих з розмовами чи проханнями (таке відразу призводило до затримання) тощо. Серед правил було й таке: якщо між працівником місцевої крамниці та клієнтом

спалахувала суперечка, неправим автоматично виявлявся клієнт, особливо якщо він чужинець, заїда з іншого району. За п'ять років такої практики показники злочинності ніяк не змінилися, навіть навпаки [16].

Достатньо вдалою сучасною американською програмою профілактичного спрямування є Hot Spots (Гарячі точки), що реалізується з 2005 р. у місті Лоуелл (штат Массачусетс). Для скорочення злочинності в цьому місті департамент поліції застосував нестандартну стратегію протидії злочинності. Вона полягала в реалізації каральних і некаральних заходів запобігання кримінальним правопорушенням. Репресивний напрям діяльності поліції охоплював: вивчення місцевої топографії злочинності; виділення найбільш криміногенних місць («гарячих точок»), де найчастіше вчиняються злочини; посилення жорсткості реагування на рівень криміногенності в місті й збільшення кількості арештів підозрюваних та ін. Некаральний напрям діяльності спрямовувався як на застосування заходів ситуаційної профілактики, так і на здійснення низки заходів у межах теорії розбитих вікон. Ідеться про благоустрій міста, ліквідацію пустирів, прибирання вулиць. Завдяки цим заходам через кілька років реалізації цього проєкту вдалося скоротити злочинність на 30 % [18, с. 74].

Необхідно відзначити, що існує і критичний погляд і на цю теорію. Перша книга, яка спростовувала теорію розбитих вікон, була видана 2001 року *Ілюзія порядку* Бернара Харкура [20]. Автор вказує, що за 30 років існування цієї теорії її ніколи не було підтверджено емпірично, навпаки – наявні дослідження їй

суперечать. Також теорія спирається на довільно визначені категорії «ладу» й «безладу», «законослухняних громадян» і «порушників».

Передусім, падіння злочинності у Нью-Йорку відбувалося одночасно з відповідним процесом у всіх Сполучених Штатах. Бернар Харкур зазначає, що зниження рівня злочинності у Нью-Йорку збіглося із завершенням наркотичної крекової епідемії. Крістіна Стербенц додає, що цій тенденції сприяло скорочення безробіття (протягом 1990-х років його рівень впав на 40 %).

Кримінолог Ральф Тейлор упевнений, що найвагомішим фактором, який впливає на рівень злочинності, є соціально-економічний добробут. Повертаючись до експерименту з двома автівками – у Бронксі від початку був низький рівень добробуту, а в заможному Пало Альто дослідник мусив втрутитись в експеримент, щоб спровокувати вандалізм.

Теорія розбитих вікон також не пройшла випробування масштабним соціальним експериментом. У 1994 р. влада США запровадила програму «Вперед до можливостей» (Moving to Opportunity), яка передбачала переселення 4800 зубожілих сімей до більш престижних районів. Програму втілювали у Нью-Йорку, Лос-Анджелесі, Чикаго, Бостоні та Балтиморі. Три чверті переселених домогосподарств балансували на межі бідності, дві третини учасників були афроамериканцями.

Згідно з теорією, у новому середовищі рівень злочинів і правопорушень мав зменшитися, проте цього не сталося, оскільки переїзд не покращив їхнє матеріальне становище, натомість підкреслив соціальний розрив із сусідами [16].

Мішенями теорії розбитих вікон стають передусім маргінальні та вразливі верстви населення. Так, Харкур і Людвіг зазначають, що з 1994 р., коли поліція Нью-Йорка запровадила політику нульової толерантності до дрібних порушень, до 2000 р. кількість адміністративних стягнень за куріння марихуани у громадських місцях зросла у 65 разів, і сягала 92 % від усіх правопорушень, пов'язаних з марихуаною (включно з її виробництвом і розповсюдженням) [16; 20; 21].

При цьому в половині випадків затриманими були чорношкірі мешканці, ще 30 % – латиноамериканці. Порівняно з білими, затримання частіше мало наслідком арешт і засудження до терміну ув'язнення.

У 2014–2015 рр. поліція Нью-Йорка була змушена згорнути агресивну політику проти дрібних правопорушень через масові протести проти поліцейського насилля. Суспільне обурення викликала загибель чорношкірого Еріка Гарнера [22]. Поліцейські намагалися затримати його за продаж сигарет поштучно на вулиці. Той не захотів, щоб на нього одягали кайданки, й один із поліцейських застосував прийом удушення. Хоча Гарнер кричав, що не може дихати, поліцейський продовжував стискати його шию. В результаті шестеро дітей втратили батька.

Згідно з дослідженням, протягом двох наступних років рівень убивств, пограбувань, зґвалтувань та інших серйозних злочинів знизився на 3–6 % [23]. Автори вважають, що агресивні поліцейські заходи, попри очікування, лише погіршують криміногенну ситуацію.

«Результати приголомшливі. Поліцейська тактика з підтримання

правопорядку, як виявилось, поглиблює економічну та соціальну нерівність, дестабілізує спільноти та шкодить психіці молоді. Профілактичний поліцейський контроль буває контрпродуктивним», – пише співатор дослідження Крістофер Салліван [23].

Неприпустимість реалізації поліцією тактики нульової толерантності показали і події, які відбуваються у США протягом 2020–2021 рр. Так, в країні не припиняються найбурхливіші протести, зокрема, проти расової дискримінації, насильства. Приводом стала смерть беззбройного афроамериканця, якого намагався заарештувати білий поліцейський.

В Україні за роки незалежності сформовано державну політику у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства, забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів виконавчої влади, для реалізації якої створено відповідну нормативно-правову базу, а таке забезпечення – є одним з пріоритетних завдань кожного органу виконавчої влади, для реалізації якого державні інституції повинні, зокрема, проводити консультації з громадськістю, здійснювати взаємодію з консультативно-дорадчими органами – громадськими радами, сприяти проведенню громадської експертизи своєї діяльності тощо.

Досвід демократичних держав світу засвідчує, що саме демократичний цивільний контроль дозволяє домогтися більшої ефективності в багатьох сферах суспільного життя – від реалізації соціальної політики до сфери державного управління.

Механізм демократичного цивільного контролю у сфері забезпечення громадського порядку функціонує шляхом: реалізації права скла-

дати протоколи про адміністративні правопорушення; участі інститутів громадянського суспільства у діяльності вповноважених суб'єктів із забезпечення охорони громадського порядку; реалізації права вживати спільно з працівниками правоохоронних органів заходи щодо припинення адміністративних правопорушень і злочинів; участі інститутів громадянського суспільства з органами Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону.

Так, однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є якісне оновлення системи кримінальної юстиції, інституції якої здатні забезпечити охорону прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю, захист інтересів суспільства та держави, у тому числі передбаченими законом засобами поліцейської діяльності.

Поліція має реагувати на місцеві потреби й вимоги. Відповідні пріоритети мають визначати громади. Відтак, поліція повинна мати ресурси та можливості для вирішення не дуже значних, на перший погляд, проблем, які, однак, непокоять громадян. Наприклад, варто проводити зустрічі за участю населення, керівників органів місцевого врядування й поліції і разом визначати пріоритети в забезпеченні громадського порядку (концепція спільної відповідальності) [24].

У цьому контексті, одним із першочергових завдань Національної поліції є запровадження комплексу заходів щодо профілактики правопорушень та зниження рівня злочинності на основі різних концепцій і підходів, серед яких особливої уваги заслуговує теорія розбитих вікон.

Вона доступна і зрозуміла, здатна принести корисні результати як для соціуму, так і кожного громадянина. З її впровадженням вдається підтримувати чистоту і порядок у населених пунктах, впливати на внутрішню гармонію людей, реалізувати цікаві соціальні проекти, що здатні значно покращити якість життя. Тобто розбиті вікна, сміття на вулицях та інші ознаки занепаду ведуть до зростання злочинності, антисоціальної поведінки громадян. Власне, реалізація теорії розбитих вікон спрямована на те, щоб усіма силами боротися з цими негативними проявами.

Водночас в її основі – не лише зовнішня чистота, на яку усі звертають увагу, але й внутрішня, котра є запорукою гармонії, благополуччя, позитивного морально-психологічного клімату в сім'ї, колективі, державі. Тож її можна розвинути до більших масштабів, розглядаючи в аспекті духовно-ціннісної складової: чистоти помислів, вміння поважати людину як найвищу соціальну цінність [25].

Майбутнє кримінологічної науки – за духовно-культурними цінностями, сферою духовності, яка зазнала атеїстичних гонінь у радянський час. Відповідно, теорія розбитих вікон у цьому напрямі ще не розроблена на належному рівні. Однак у поліцейській практиці такі напрацювання були б ефективними, наприклад, при вивченні психологічного портрета особистості. Значимість кримінології особливо зростає в наші дні, коли світ зіштовхнувся з новими викликами, природу яких зрозуміти надзвичайно складно. Щоб запобігти їх негативним наслідкам, необхідно запропонувати альтернативні шляхи виходу з ситуації.

Кожна людина поряд з тим, що живе у тій чи іншій місцевості, тобто те, що ми називаємо навколишнім світом, мислить і постійно перебуває у своєму, внутрішньому мікросвіті, який є невідомим для інших. Є багато чинників, які здатні вплинути на нього, змінити атмосферу навколо нас на краще. Треба використовувати кожен таку можливість.

Варто зазначити, що Законом України «Про Національну поліцію» одними з ключових показників ефективності поліції визначено саме довіру населення, відчуття ним своєї безпеки [26]. Важливим у реформуванні поліції є налагодження партнерських і взаємовигідних відносин з населенням. Потенційна готовність громади допомагати органам поліції у їхній роботі має стати показником досягнень на шляху реформування.

Важливою в аспекті забезпечення публічного порядку є більш широка інформаційна робота, зокрема щодо можливостей та доступності допомоги постраждалим – жертвам від протиправних дій, а також можливих ризиків і шляхів їх мінімізації. Це, натомість, доводить потребу проведення соціологічних досліджень, що дозволяють вивчити оцінку населенням ситуації з криміногенної ситуації на рівні окремих районних центрів чи навіть окремого села. Думка пересічних громадян є відображенням місцевої ситуації у сфері охорони громадського порядку та сприяє визначенню шляхів поширення інформації на місцевому рівні, оцінці рівня взаємодії всіх суб'єктів публічного адміністрування у сфері забезпечення громадського порядку.

Необхідно зазначити, що застосування техніки, а саме – технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки,

відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису передбачене у ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію», зокрема у цій нормі регламентовано використання поліцією: автоматичної фото- і відеотехніки, яку співробітники можуть закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель; інформації, отриманої із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні. Мета таких заходів полягає у попередженні, виявленні або фіксуванні правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб та забезпечення дотримання правил дорожнього руху [26].

Новітні камери відеоспостереження, у тому числі й з функцією розпізнавання людей та об'єктів, активно запроваджуються у таких містах, як Київ, Харків, Львів, Дніпро, Вінниця, Маріуполь, Чернівці та ін. Для прикладу, в м. Київ було запроваджено окрему міську цільову комплексну програму «Профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» на 2019–2021 роки» [27].

Важливою формою реалізації стратегії запобігання кримінальним правопорушенням на рівні обласних рад є прийняття ними комплексних цільових програм. Наприклад, в Обласній цільовій комплексній програмі профілактики та протидії злочинності у Київській області на 2017–2020 рр. «Безпечна Київщина» зазначено, що забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень можливе шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та

умов вчинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів, центральних і місцевих органів виконавчої влади у зазначеній сфері, забезпечення охорони громадського порядку та захист населення від протиправних проявів, сприяння стабільному соціально-економічному розвитку області, покращанню інвестиційного клімату [28].

Елементом системи «Безпечне місто» є програма «безпечний будинок», яка передбачає згуртування громади, ефективну побудову партнерських відносин між поліцією та населенням. Наявність системи відеоспостереження, ліквідація шляхів вільного доступу до будинків та їх окремих приміщень, покращення освітленості дворів та під'їздів, облаштування території, наявність інформативних табличок, згуртованість мешканців є основним важелем профілактики правопорушень, що вчиняються на територіях багатоквартирних будинків, а також здатні мінімізувати їх кількість та покращити стан розкриття. Розвита ланка безпечних осередків (безпечний будинок, безпечна школа, безпечний садок, безпечна вулиця) дозволить сформувати розвинене безпечне середовище всієї країни [29]. Також потребують запровадження у кожному населеному пункті смарт-зупинки, облаштовані камерами відеоспостереження, що фіксують усе навколо. Люди, які чекають на транспорт автоматично знаходяться під захистом поліції. Відомості з камер відеоспостережень мають оброблюватись в аналітичних сервісних центрах, що мають діяти при Управліннях поліції або міських радах.

Для забезпечення кожного громадянина можливістю безперешкод-

ного виклику поліції на рівні держави повинен бути розроблений мобільний додаток «Поліція 102», який має стати ефективним способом цілодобового зв'язку з поліцією та способом забезпечення безпеки дітей.

У межах впровадження безпечових проєктів варто звернути увагу на відродження спільного патрулювання громадян та поліції вулицями та публічними місцями. Така ініціатива життєздатна лише за підтримки органів місцевої влади та поліції, саме вони мають бути зацікавлені у безпеці довіреної їм громади і території.

Необхідно принципово реагувати на ці речі, застосовуючи норми законодавства, проводити серед населення просвітницьку роботу. Потрібно активно й повсюдно пропагувати здоровий спосіб життя. Місцевим громадам варто організовувати різні конкурси з наведення порядку й чистоти, заохочуючи небайдужих підприємців, мешканців зробити наші міста й села красивішими, охайнішими, привабливими для туристів. Якщо довіра обрана основним показником роботи поліцейського, то треба її здобувати повсякденними справами, спрямованими на покращення життя громадян, зокрема в сфері безпеки. Одним із таких напрямків якраз може слугувати впровадження практичних елементів теорії розбитих вікон, а саме нульової терпимості до будь-яких правопорушень. Співпраця влади, правоохоронних органів і громадськості у рамках цього проєкту є цілком виправданою і необхідною [25].

Висновки. Неефективність і витратність репресивної політики

запобігання кримінальним правопорушенням багатьох західних країн світу, не здатної належним чином контролювати злочинність у більшості прийнятних для суспільства межах, зумовили вироблення у 80–90-х роках ХХ ст. нових підходів щодо її скорочення. Одним із таких стала – «теорія розбитих вікон».

До істотних ознак теорії розбитих вікон належать: мета – скорочення злочинності, створення безпечного середовища для проживання; принципи – економічна доцільність, здійснення за активної участі громадян та їх об'єднань, комплексність, доступність; суб'єкти – органи поліції, органи місцевого самоврядування, підприємства, окремі громадяни та їх об'єднання; об'єкт запобіжного впливу – обмеження менш небезпечних проявів антисоціальної та аморальної поведінки; заходи – здійснення владою міста, поліцією спільно із громадськістю, соціальними службами і агенціями, з одного боку, підтримки (матеріальної, фізичної, психологічної) груп ризику (осіб, які мають судимість; наркоманів; вихідців із неблагополучних сімей тощо), а, з другого, – виконання низки спільних заходів щодо благоустрою міста, ліквідації пустирів, прибирання територій.

Ураховуючи низку істотних ознак «теорії розбитих вікон», під нею потрібно розуміти окремий напрям спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, заходи якого здійснюються державними і недержавними суб'єктами і спрямовані на її скорочення, створення безпечного середовища шляхом запобігання небезпечним проявам антисоціальної та аморальної поведінки; здійснення владою міста, поліцією

спільно із громадськістю, соціальними службами і агенціями; підтримки груп ризику; виконання низки спільних заходів щодо благоустрою міста, ліквідації пустирів, прибирання територій.

Головне завдання зазначеного напряму запобігання кримінальним правопорушенням – створити безпечне середовище через посилення неформального соціального контролю над життєвим простором. Остання вимога посприяла широкому розповсюдженню у західних країнах (Велика Британія, США, Канада, Нідерланди, ФРН, Франція) програм сусідського спостереження (Neighborhood Watch), а також загалом активізації участі громадян щодо протидії злочинності у межах концепції «community policing» (політика орієнтації на місцеві громади) [18, с. 61; 30, с. 199].

Характерною особливістю діяльності Національної поліції України є те, що у стосунках з окремою особою її працівники представляють усе суспільство, а при захисті його інтересів нерідко змушені в межах, встановлених законом, вдаватися до обмеження прав та свобод цієї особи. Але таке обмеження впливає винятково з визнання поваги прав і свобод інших осіб, дотримання вимог моралі, публічного порядку, загального благополуччя.

У руслі впровадження теорії розбитих вікон важливо виробити підходи до формування безпечного житлового середовища. Зокрема, варто наголосити на відсутності у великих містах прибудинкових територій для того, щоб можна було влаштувати нормальний життєвий простір для зайняття спортом, облаштувати парки і сквери, відпо-

чинкову зону тощо. І така урбаністична замкнутість накладає свій відбиток на психології людей. Простір житлового середовища і внутрішньо-духовні процеси тісно взаємопов'язані між собою. Тому органи місцевої влади повинні проводити перемовини із забудовниками; спрямовувати зусилля, щоб архітектура міста розвивалася з урахуванням вимог до формування безпечного житлового

середовища; працювати над створенням комфортних умов для проживання і навчання, праці громадян.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що вивчення правоохоронної практики боротьби зі злочинністю у розвинутих країнах світу та запозичення їх позитивного досвіду досить важливо для України, яка прагне стати повноправним членом світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
2. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. 58 с.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
4. Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности от 15 нояб. 2000 г. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_789
5. ЭКОСОС. Экономический и социальный совет. URL: <https://www.un.org/eco-soc/ru/>
6. ADO 15/33/688. Доповідь Тринадцятого Конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя (Доха, 12–19 квіт. 2015 р.) URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC>
7. Голіна В. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії. URL: https://revolution.allbest.ru/law/00885905_0.html
8. Теория разбитых окон: Аваков знает, как сократить уровень преступности. URL: <https://inforesist.org/teoriya-razbityih-okon-avakov-znaet-kak-sokratit-uroven-pres-tupnosti/>
9. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
10. Кримінологія : підручник / за ред. О. М. Джужі та В. В. Чернея. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
11. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діям. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 156–165.
12. Wilson J. Q., Kelling G. L. Broken Windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*. 1982. March. P. 29–38.
13. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.
14. Теорія розбитих вікон: чому насправді вона не працює? URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2019/09/09/teoriya-rozbytyh-vikon-chomu-naspravdi-vona-ne-pratsyuje/>

15. Колодяжний М. Г. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 265–273.
16. Теорія розбитих вікон: чому насправді вона не працює? URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2019/09/09/teoriya-rozbytyh-vikon-chomu-naspravdi-vona-ne-pratsyuje/>
17. Теория разбитых окон. URL: http://www.orator.ru/int_teoriya_razbityh_okon.html
18. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.
19. Bernard E. Harcourt & Jens Ludwig. Broken Windows: New Evidence from New York City and a Five-City Social Experiment. *University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper*. 2005. № 93. P. 37.
20. Bernard E. Harcourt & Jens Ludwig. Broken Windows Policing and Misdemeanor Marijuana Arrests in New York City, 1989–2000. *Criminology & Public Policy*. 2007. Vol. 6. P. 165.
21. Bernard E. Harcourt & Jens Ludwig, *Reefer Madness: Broken Windows Policing and Misdemeanor Marijuana Arrests in New York City, 1989-2000*, *Criminology & Public Policy*, Vol. 6, p. 165, 2007; U of Chicago Law & Economics Olin Working Paper No. 317; U of Chicago Public Law Working Paper No. 142 (2006). Available at: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/1434
22. Убийство Эрика Гарнера. *Википедия*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Убийство_Эрика_Гарнера
23. Aggressive policing and major crime: New study looks at link. A reduction in the systematic and aggressive enforcement of minor violations by police may reduce major crime complaints. Louisiana State University. September 27, 2017. URL: <https://www.sciencedaily.com/releases/2017/09/170927093404.htm>
24. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, в Європі: концепції, теорія та практика: посібник. Європейська мережа попередження злочинності (EUCPN). URL: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/eucpn>
25. Голубош В. Актуальні питання впровадження на практиці кримінологічної теорії розбитих вікон. *Національна поліція України*. 2021. URL: <https://if.npu.gov.ua/news/zagalna-informacziya/volodimir-golubosh-aktualni-pitannya-vprovadzheniya-na-practiczi-kriminologichnoji-teoriji-rozbitix-vikon/>
26. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Редакція від 06.02.2018. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
27. Про затвердження міської цільової комплексної програми профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» на 2019–2021 роки: рішення Київської міської ради від 18 груд. 2018 р. № 462/6513. URL: https://kyivcity.gov.ua/npr/pro_skhvalennya_zmin_do_misko_tsilovo_kompleksno_programi_profilaktiki_ta_protidi_zlochinnosti_v_misti_kiyevi-bezpechna-stolitsya_na_20192021_roki/
28. Обласна цільова комплексна програма профілактики та протидії злочинності у Київській області на 2017–2020 роки «Безпечна Київщина». Додаток до рішення Київської обласної державної адміністрації. Київ, 2017. 27 с.
29. Проект «Безпечний будинок». URL: <https://www.slideshare.net/ssuser313470/ss-140596965>
30. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

Reference

Vasylevych, V. V. (2020). *Kryminologichna polityka Ukrainiany*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Holina, V. Svitova zlochynnist: suchasni tendentsii ta stratehii protydii. URL: https://revolution.allbest.ru/law/00885905_0.html [in Ukrainian].

Dzhuzha, O. M., & Cherniei V. V. (2020). *Kryminolohiia: pidruchnyk*. Kyiv: FOP Maslakov [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A. (2016). Kontseptualni zasady zapobihannia suspilno nebezpechnym diianniam. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, (99), 156-165 [in Ukrainian].

Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken Windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*, 29-38 [in English].

Kolodiaznyi, M. H. (2018). *Stratehiia zmenshennia mozhlyvostei uchynennia zlochy-niv: zarubizhnirealii, perspektyvy zaprovadzhennia v Ukrainiani: monohrafiia*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Kolodiaznyi, M. H. (2012). Svitova praktyka uchasti hromadskosti u protydii zlochy-nynosti. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainiany*, 3, 265-273 [in Ukrainian].

Kolodiaznyi, M. H. (2017). Suchasnyi zarubizhnyi dosvid hromadskoho vplyvu na zlochynnist: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Bernard, E., Harcourt, & Ludwig, J. (2005). Broken Windows: New Evidence from New York City and a Five-City Social Experiment. *University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper*, 93, 3. [in English].

Bernard, E., Harcourt, & Ludwig, J. (2007). Reefer Madness: Broken Windows Policing and Misdemeanor Marijuana Arrests in New York City, 1989–2000. *Criminology & Public Policy*, 6, 165 [in English].

Bernard E. Harcourt & Jens Ludwig, *Reefer Madness: Broken Windows Policing and Misdemeanor Marijuana Arrests in New York City, 1989-2000*, Criminology & Public Policy, Vol. 6, p. 165, 2007; U of Chicago Law & Economics Olin Working Paper No. 317; U of Chicago Public Law Working Paper No. 142 (2006). Available at: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/1434 [in English].

Holubosh, V. (2021). Aktualni pytannia vprovadzhennia na praktytsi kryminolohic-hnoi teorii rozbytykh vikon. *Natsionalna politsiia Ukrainiany*. URL: <https://if.npu.gov.ua/news/zagalna-informacziya/volodimir-golubosh-aktualni-pitannya-vprovadzhennya-na-practiczi-kriminologichnoji-teoriji-rozbitix-vikon/> [in Ukrainian].

Holina, V. V., Kolodiaznyi, M. H., & Shramko S. S. ta in. (2017). Hromadskist u zapobi-hanni i protydii zlochynnosti: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid: monohrafiia / za zah.red. V. V. Holiny, M. H. Kolodiazhnoho. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

O. Kopan, Doctor of Law, Professor, Leading Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-0797-7952

A. Vozniuk, Doctor of Law, Professor, Head of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-3352-5626

D. Tychyna, PhD in Law, Senior Researcher, Leading Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-9430-6101

Organizational and law principles of using the foreign experience of criminological theory of broken windows by the police of Ukraine

The article reveals versatility, complexity of the system of measures aimed at protecting rights and freedoms of man and citizen, honor and dignity of a person, through the provisions of the theory of broken windows.

The essential features of the theory of broken windows include: the goal – to reduce crime, create a safe living environment; principles – economic feasibility, implementation with the active participation of citizens and their associations, complexity, accessibility; subjects – police bodies, local self-government bodies, enterprises, individual citizens and their associations; object of precautionary influence – restriction of less dangerous manifestations of antisocial and immoral behavior; measures – implementation by city authorities, police together with the public, social services and agencies, on the one hand, support (material, physical, psychological) of risk groups (persons with criminal records; drug addicts; people from disadvantaged families, etc.), and, on the other, – implementation of a number of joint measures on improvement of a city wellbeing, liquidation of wastelands, cleaning of territories.

Given a number of essential features of the broken windows theory, it should be understood as a separate area of special criminological crime prevention, which is carried out by governmental and non-state actors and aimed at reducing it, creating a safe environment by preventing dangerous antisocial and immoral behavior; implementation by the city authorities, the police together with the public, social services and agencies; support for risk groups; implementation of a number of joint measures to improve the city, eliminate wastelands, clean up territories.

In line with implementation of the theory of broken windows, it is important to develop approaches to the formation of a safe living environment. An important form of implementing the strategy for prevention of criminal offenses is adoption of comprehensive targeted programs “Safe City”, “Safe House”, which provide for community cohesion and effective building partnerships between police and public.

Studying law enforcement practices in fight against crime in developed countries and learning from their positive experience is very important for Ukraine, which aspires to become a full member of the world community.

Keywords: *theory of broken windows; criminology; prevention; strategy; National Police of Ukraine; public.*